

ETAPELE CONTRAREFORMEI ÎN TRANSILVANIA PÂNĂ LA MIJLOCUL SECOLULUI AL XVIII-LEA

Paul Brusanowski

În studiul de față vom încerca analizarea etapelor Contrareformei în Transilvania, de la sosirea trupelor habsburgice până la jumătatea secolului al XVIII-lea. Mai întâi vom prezenta situația defavorabilă a catolicismului ardelean în perioada suzeranității otomane. În al doilea rând, vom prezenta etapele propriu-zise ale Contrareformei în Transilvania, iar în final vom da cazul concret al orașului Sibiu și al luptei sașilor ardeleni împotriva măsurilor contrareformatoare ale Curții de la Viena.

1. Situația defavorabilă a catolicismului ardelean în Principatul protestant al Transilvaniei

Deși Transilvania a fost cunoscută ca țara cu cele patru confesiuni recepte, totuși acestea nu au beneficiat de un statut egal. Astfel, catolicismul, deși recept, nu a avut dreptul de a fi condus de un episcop, în timp ce ortodocșii „tolerați” au deținut acest drept.

Situația defavorabilă a catolicismului ardelean datează din anul 1556, când Dieta de la Cluj a secularizat veniturile și averile Episcopiei romano-catolice de Alba Iulia, palatul episcopal devenind reședință princiară¹. Custodia decimeii episcopale a fost trecută sub oblăduirea statului transilvan. De asemenea, episcopul catolic a pierdut jurisdicția asupra sașilor. În aceste condiții, episcopul a părăsit Transilvania. Tot în același an, în urma revoltei populației din Cluj, capitulul din acest oraș a fost secularizat, iar mănăstirea distrusă. În anul 1566 a fost secularizat și capitulul din Oradea².

După plecarea episcopului Bornemissza, Transilvania a fost considerată de către Curia romană drept teritoriu de misiune. Episcopii misionari din Moldova reușeau uneori să-și întindă autoritatea și influența și în teritoriile secuiești. Iar pe de altă parte, din motive politice (pentru a revendica apartenența Transilvaniei la coroana maghiară, aflată în posesia Habsburgilor), Curtea de la Viena a continuat să numească episcopi pentru Transilvania, dar aceștia nu obțineau consacrare și nici recunoașterea Romei, rezidând practic,

¹ G.D. Teutsch, *Geschichte der Siebenbürger Sachsen*, ed. IV, vol. I, Sibiu, 1925, p. 279; Joachim Bahlcke, *Status Catholicus und Kirchenpolitik in Siebenbürgen. Entwicklungsphasen des römisch-katholischen Klerus zwischen Reformation und Josephinismus*, în vol. *Siebenbürgen in der Habsburgermonarchie. Vom Leopoldinum bis zum Ausgleich* („Siebenbürgisches Archiv. Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde. Dritte Folge”, Band 34), 1999, p. 159.

² Gúdor Botond, *Spiritualitatea maghiară sub impactul Reformei*, în vol. *Relații interconfesionale româno-maghiare în Transilvania* (lucrare colectivă), Alba Iulia, 2000, p. 20, nota 36.

asemenea unor episcopi titulari, pe teritoriul Ungariei habsburgice³. În schimb, la conducerea bisericească a puținilor catolici ardeleni se afla un vicar, recunoscut de principe (cf. *Approbatae*, I, 1, 9).

Numărul preoților catolici era foarte redus. În orașele mari, aceștia nu puteau rezida decât în suburbii, fiindu-le permisă intrarea în oraș doar în spitale, precum și pentru săvârșirea de spovedanii, botezuri și înmormântări (*Approbatae*, I, 1, 11). Dietele din 1607 și 1610 au decretat „nu numai proscripțiune, ci și ruina bisericească mai din toată țara, iar exercițiul religiunii catolice fu restrâns la cultul privat în familii”⁴.

Catolicismul ardelean s-a restrâns abia la câteva enclave din estul Secuimii, precum și la curțile unor nobili rămași fideli Bisericii Romane (precum familia Báthory). În anul 1714 abia existau în toată Transilvania 30.000 de credincioși catolici. Acești puținii catolici s-au întrunit într-o organizație bisericească, atestată pentru prima dată în anul 1591, sub numele de *Congregatio universorum Catholicorum in Transsilvania*. Această organizație a participat pentru prima oară ca instituție de sine stătătoare la Dieta din 1615, având denumirea de *Status Catholicus*. Acest organism a asigurat supraviețuirea catolicismului ardelean în cursul secolului al XVII-lea, obținând un statut de organizare clar abia după 1868⁵.

O altă problemă legată de Biserica Catolică din Transilvania, în timpul principilor calvini, a constituit-o *Societatea lui Isus* sau ordinul iezuit. După moartea lui Ioan Sigismund fără urmași în anul 1571, a urmat la conducerea Transilvaniei principele catolic Ștefan Báthory. Având intenția de a întări catolicismul, a obținut de la Dieta din 1579 permisiunea invitării iezuiților în Transilvania. Aceasta a deschis la Cluj o instituție de învățământ de grad universitar, cu două facultăți, iar în alte localități din Transilvania școli primare⁶. Însă în anul 1588, la Dieta de la Mediaș, Sigismund Báthory a fost recunoscut de stări ca principe doar cu condiția expulzării iezuiților⁷. Măsurile de expulzare a iezuiților au fost reluate după înlăturarea regimului militar al lui Basta, la începutul secolului al XVII-lea (mai precis în 1607 și 1610), iar *Approbatae Constitutiones* (I, 2-3) a legiferat din nou interzicerea pătrunderii iezuiților în Transilvania, precum și pedepsirea acelor care i-ar invita prin scrisori publice sau secrete.

³ J. Bahlcke, *op. cit.*, p. 159-160.

⁴ G. Barițiu, *Părți alese din Istoria Transilvaniei pre două sute de ani din urmă*, vol. I, Sibiu, 1889, p. 134.

⁵ J. Bahlcke, *op. cit.*, p. 159-163.

⁶ *Kurze Geschichte Siebenbürgens* (lucrare colectivă), Budapesta, 1990, p. 291-292.

⁷ G.D. Teutsch, *op. cit.*, p. 328.

2. Încercările pentru îndreptarea situației deficitare a catolicismului ardelean și opoziția stărilor protestante în ultimul deceniu al secolului al XVII-lea

2.1. Diploma Leopoldină (4 decembrie 1691)

La cinci zile după moartea principelui Mihai Apafi I (aprilie 1690), Stările au cerut Curții confirmarea fiului acestuia (Mihail Apafi II, născut în anul 1676 și ales de Stări ca principe la 10 iunie 1681). Curtea a întârziat răspunsul. Abia la 16 octombrie 1690, a redactat așa-numita *Diploma Leopoldinum Prius*, în care se refuza confirmarea lui Apafi II, datorită faptului că acesta nu atinsese încă vârsta majoratului. Diploma mai cerea instituirea unui guvernator, până la atingerea de către Apafi II a vârstei de majorat (acest fapt întâmplându-se abia în anul 1696).

În februarie 1691 s-a întrunit o dietă la Făgăraș. George Bánffy a fost ales în funcția de guvernator, Nicolae Bethlen în cea de cancelar, iar catolicul Johann von Hallerstein în cea de tezauriar⁸. În aceeași dietă s-a luat în dezbatere și diploma din 16 octombrie. La 4 februarie 1691, stările catolice și-au exprimat dezacordul față de prevederile acesteia, deoarece considerau că le oferea prea puține drepturi. O săptămână mai târziu au indicat ceea ce doreau să cuprindă, în mod concret, textul diplomei: introducerea unui episcop catolic în Transilvania și dreptul de a construi biserici în toate localitățile ardelene. Dat fiind faptul că diploma asigura menținerea drepturilor confesiunilor protestante, stările nu au ținut cont de cererile catolicilor și au aprobat diploma. Tratatul dintre stări și Curte au durat până în a doua jumătate a anului 1691, forma finală a Diplomei leopoldine fiind emisă la 21 ianuarie 1692 (datată însă pentru 4 decembrie 1691). Ea a fost acceptată de Dietă la 15 martie 1692⁹.

Diploma cuprindea ficțiunea unei continuități juridice. Prevedea că până la atingerea de către Apafi II a vârstei de majorat, împăratul se obliga, în calitate de tutore, să asigure ordinea statală și constituțională a Principatului. Până atunci, conducerea administrativă a țării urma să fie preluată de guvernator, numit *supremus status director*, precum și de consiliul intim.

Art. 1 asigura menținerea drepturilor confesiunilor recepte din Transilvania. Li se permitea catolicilor să-și construiască din fonduri proprii o biserică la Cluj și să reconstruiască biserica ridicată de Cristofor Báthory la Alba Iulia. Art. 2 menținea situația existentă a proprietăților (prin urmare și secularizările averilor Bisericii Catolice din secolul al XVI-lea). Art. 3 prevedea menținerea legilor fundamentale ale Transilvaniei, cerând ca neînțelegerile dintre națiuni (legate de articolele din *Approbatæ* cu privire la concivilitate, pe

⁸ Georg Michael von Herrmann, *Das alte und neue Kronstadt*, vol. I, Sibiu, 1883, p. 23-24; Rolf Kutschera, *Landtag und Gubernium in Siebenbürgen*, Böhlau Verlag, Köln, Wien, 1985, p. 9-10.

⁹ Paul W. Roth, *Das Diploma Leopoldinum. Vorgeschichte. Bestimmungen*, în vol. *Siebenbürgen in der Habsburgermonarchie*, p. 6. Diploma a fost publicată de Ioan Lupaș, în *Documente istorice transilvane*, vol. I, Cluj, 1940, p. 439-446.

care sașii le voiau abrogate) și dintre confesiuni să fie soluționate în bună înțelegere, în caz contrar urmând ca împăratul să impună vreo rezolvare¹⁰.

2.2. Dezbaterele religioase din Dieta de la Sibiu, din martie 1692

Pe baza acestor prevederi, cele trei națiuni, precum și reprezentanții celor patru confesiuni au început tratative, vizând rezolvarea problemelor aflate în dispută. La 23 aprilie 1692 au fost semnate *Accorda* celor trei națiuni, prin care au fost modificate șase articole din *Compilatae* și *Approbatae*, considerate de sași ca prejudiciindu-le interesele¹¹.

Discuțiile asupra diferendelor confesionale au fost mult mai complicate, durând mai mult¹². La 22 martie 1692, deci la doar o săptămână după deschiderea dietei de la Sibiu, tezaurarul Johann Haller a prezentat stărilor cererile confesiunii catolice: instituirea unui episcop catolic, astfel încât să fie asigurată egalitatea cu celelalte confesiuni protestante; dreptul de a avea colegii, școli, academii; clericii catolici să dețină aceleași drepturi și venituri ca toți ceilalți clerici ai confesiunilor recepte din Transilvania; obținerea unui statut de egalitate cu protestanții, astfel ca să nu mai fie limitat numărul clericilor catolici, nici al funcționarilor catolici; dreptul de a avea biserici în toate orașele și localitățile din Ardeal. Acolo unde existau mai multe biserici, acestea să fie împărțite în mod egal sau cel puțin una să fie redată catolicilor. Acolo unde nu existau mai multe biserici, să li se permită catolicilor să-și construiască propria biserică; permisiunea de revenire în Transilvania a tuturor ordinelor catolice, deci și a iezuiților.

Protestanții au fost uimiți de aceste cereri și au alcătuit o deputațiune (Mihail Torotzkai, Petru Alvinczi și Johann Wayda din Sibiu) care să-l întrebe pe generalul comandant Veterani, dacă va fi menținută pe viitor libertatea religioasă și de expresie. I-au mai declarat că se zvonea că vor fi luate biserici de la protestanți și date catolicilor. Generalul Veterani le-a reconfirmat libertatea religioasă, pe baza Diplomei leopoldine. În cele din urmă au început discuții între protestanți și catolici. Protestanții le-au declarat celor din urmă că cererile lor erau lipsite de vreo bază reală, fiind în contradicție cu prevederile Diplomei leopoldine. Catolicii au declarat că cererile lor nu erau, într-adevăr, în litera Diplomei leopoldine, însă erau în spiritul acesteia.

La 28 martie, Consiliul intim al Principatului i-a convocat pe membrii stărilor protestante să intre în trei încăperi diferite și să dezbată cererile catolicilor. Membrii consiliului a intrat într-o a patra încăpere. Interesante au

¹⁰ Vezi și G.M. von Herrmann, *op. cit.*, p. 26-29.

¹¹ *Ibidem*, p. 30-32.

¹² Rezumatele acestor discuții le-am preluat după R. Fabritius, *Der Religionsstreit auf den siebenbürgischen Landtagen von 1691 und 1692*, în *Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde*, neue Folge, Kronstadt, 6, 1863, p. 107-151.

fost pozițiile fiecăreia din confesiuni. Calvinii au declarat că refuză să se pronunțe asupra cererilor catolicilor, pentru ca să nu atenteze la sentimentul de frățietate dintre calvini și catolici. Și-au manifestat acordul să primească toate prevederile conforme cu Diploma Leopoldină; alte prevederi însă le considerau ca atentând la siguranța patriei și a Bisericii. Sașii luterani au condamnat cererile catolicilor punct cu punct, pe baza Diplomei leopoldine. Răspunsul a fost redactat de notarul provincial Johann Zabanius (viitorul comite Sachs von Harteneck). Unitarienii au considerat inoportun să răspundă catolicilor punct cu punct, susținând că cererile acestora ar fi putut fi rezolvate doar prin încălcarea drepturilor celorlalte confesiuni protestante. Desigur că cele trei răspunsuri nu au fost în măsură să-i mulțumească pe deputații catolici.

La 29 martie, Consiliul intim a cerut celor două părți să se întâlnească la o discuție „personală” la care să participe câte trei reprezentanți ai fiecărei confesiuni. Au participat deci 12 persoane, printre care protonotarul Petru Alvinczi (din partea reformaților), comitele sas Valentin Frank, *Bürgermeister*-ul Sighișoarei Michael Deli și Johann Zabanius (din partea luteranilor); protonotarul Ioan Sarosi (din partea unitarienilor); Ștefan Apor (din partea catolicilor). La început, protestanții i-au atacat dur pe catolici, acuzându-i că vor să distrugă libertatea religioasă; apoi i-au asigurat de disponibilitatea de a lua în considerare acele cereri care nu atentau la drepturile confesiunilor protestante. Catolicii au fost de acord să discute cererile punct cu punct: 1) protestanții au afirmat că reintroducerea unui episcop catolic aducea pe ordinea de zi anumite probleme legate de proprietate, iar neînțelegerile care ar urma ar fi atât de mari, încât chiar și catolicii nu ar fi de acord cu ele. Catolicii au răspuns că ei nu doreau altceva decât să aibă și ei un episcop cu aceleași drepturi ca superintendentii protestanți, deoarece vicarul lor general nu putea hirotoni preoți și nici acorda dispense bisericești; 2) referitor la școli, catolicii au cerut ca să li se permită anumite institute superioare de învățământ în care se predea, pe lângă retorică, și filozofie și teologie. Protestanții au replicat că nici până atunci nu i-au oprit pe catolici să studieze filozofie și teologie; 3) referitor la egalitatea în drepturi a clericilor catolici, reprezentanții acestei Biserici au cerut ca să se elimine cazurile în care preoții catolici erau datori să plătească zeciuială pastorului protestant. Reprezentanții celorlalte trei confesiuni au răspuns că asemenea cazuri se datorau existenței unor prevederi în acest sens (de fapt donații către pastorii protestanți) acordate de unii principii ai Transilvaniei. Diploma Leopoldină însă asigură menținerea acelor donații, astfel că anularea obligației acelor preoți catolici de a plăti zeciuială pastorului catolic devenea ilegală; 4) referitor la cererea ca laicii catolici să ocupe în mod proporțional funcții în stat, protestanții au răspuns că această revendicare nu intra în contradicție cu Diploma Leopoldină și că, dacă împăratul urma să decidă ca din 12 consilieri intimi să fie și 3 catolici, atunci ei aveau să se supună; 5) cererii de

împărțire a bisericilor, protestanții nu le-au dat nici un răspuns, pentru a nu se ajunge la ceartă; 6) delicată a fost considerată și cea de-a șasea cerere, referitoare la ordinele călugărești. În lipsa unor detalii prezentate de catolici, protestanții au afirmat că ei interpretau cererea ca privindu-i pe iezuiți. Catolicii au răspuns că cererea îi privea pe toți clericii catolici și toate ordinele călugărești. Protestanții au spus că dacă s-ar permite reîntoarcerea tuturor ordinelor catolice, ar izbucni cearta pentru proprietate. Chiar și catolicii le-au dat dreptate protestanților, admitând că ulterior ordinele catolice ar putea să nu mai țină seama de stările catolice și să revendice toate proprietățile. Iar în ceea ce-i privea pe iezuiți, catolicii au afirmat că intenționau să cheme în Transilvania doar 3-6 persoane, ca profesori la școlile lor teologice.

Așadar, această discuție privată nu a dus la nici un rezultat concret.

Evoluția tratativelor au cunoscut o nouă turnură, atunci când catolicii au amenințat cu retragerea, deci cu blocarea lucrărilor Dietei. Mai mult, au refuzat să semneze o petiție a Dietei Transilvaniei către împărat, legată de comerțul cu sare și cereale din Ardeal. Pretextul invocat de catolici era că mesagerul petiției ar fi fost unealtă a protestanților, cu misiunea expresă să denigreze cauza catolicilor din Ardeal. Protestanții au replicat că dacă deputații catolici decideau să se retragă, Dieta ar fi fost într-adevăr nevoită să se dizolve. Prin aceasta s-ar fi creat un precedent periculos, care ar fi putut fi ulterior repetat de o retragere „măine” a reformatilor, apoi „poimăine” a luteranilor. Sașii au replicat că nu permit ca 15 catolici să strice pacea unei Diete. Exista așadar pericolul unei sciziuni politice interne. Atunci a intervenit Veterani, care i-a calmat pe catolici, iar deputațiunea a plecat la Viena cu petiția.

La 29 martie, protestanții au răspuns oficial revendicărilor catolicilor, cerându-le să renunțe la pretențiile referitoare la episcop și iezuiți. S-au arătat de acord ca să ofere vicarului mai multe puteri. Desigur că deputații catolici au refuzat categoric oferta.

La 31 martie, protestanții au revenit cu noi explicații asupra refuzului lor referitor la episcop și iezuiți. Și-au exprimat din nou acordul ca vicarul catolic să primească autoritatea pe care o aveau superintendenții protestanți și să poarte chiar și denumirea de *superintendent al comunităților catolice din Transilvania*. Acceptau academii catolice, acolo unde aceștia erau în majoritate, însă fără iezuiți. S-au arătat gata să dea catolicilor o mână de ajutor pentru construirea bisericilor din Cluj și Alba Iulia, precum și suma de 20.000 florini (sub forma cumpărării domeniului Cluj-Mănăstur și donării apoi Bisericii Catolice). În final, îi rugau pe catolici să accepte oferta protestantă, de dragul păcii din țară. Catolicii au respins și de această dată ofertele celorlalte confesiuni, deoarece revendicările privind episcopul și iezuiții nu fuseseră acceptate, iar cea referitoare la funcționarii catolici nici măcar luată în considerare.

La 1 aprilie, protestanții au redactat o nouă adresă, cerând scuze pentru uitarea problemei funcționarilor catolici. S-au arătat gata să anuleze prevederile articolului 9 al Diplomei Leopoldine (cu excepția prevederii că între consilierii intimi să fie inclus comitele națiunii săsești.

Catolicii au respins și această ofertă, lăsând în grija Curții soluționarea divergențelor. Mai mult, au început pregătirile pentru plecarea la Viena, fapt care i-a speriat pe protestanți, determinându-i să propună o nouă discuție „privată”. Aceasta a avut loc la 2 aprilie. Au participat 12 reprezentanți ai celor 4 confesiuni. Catolicii au cerut ca vicarul lor să poarte numele de episcop, pentru ca să fie în acord cu prevederile dreptului canonic, apoi și-au exprimat convingerea că doar iezuiții ar puteau fi cei mai buni profesori. S-au arătat de acord cu suma de 20.000 florini propusă (5.000 pentru cumpărarea domeniului Mănăstur, 5.000 pentru ridicarea unei biserici în Alba Iulia, iar ceilalți 10.000 pentru fondul școlar). Au mai cerut însă o biserică în Cluj.

Răspunsul protestanților a fost dat la 3 aprilie. A fost prezentată ca falsă motivația catolicilor referitoare la episcop, deoarece cu dispensă papală, funcțiile episcopale puteau fi îndeplinite și de un simplu vicar. Și afirmația referitoare la iezuiți au declarat-o drept falsă, deoarece până la apariția acestora, omenirea nu a dus lipsă de educație. De asemenea, au refuzat să ofere o biserică la Cluj.

Generalul Veterani a încercat să aducă din nou părțile la masa tratativelor. La 19 aprilie, protestanții s-au arătat gata să predea catolicilor biserica din „vechea cetate” (de pe actuala stradă Kogălniceanu), dar cu anumite condiții, printre care figura și menținerea vechiului colegiu unitarian din vecinătate. În cazul în care catolicii ar fi devenit majoritari în Cluj, problema împărțirii bisericilor ar fi urmat să fie soluționată conform prevederilor din *Approbatæ* (I. 1. 7, însă fiind recenzați doar cetățenii orașului, nu și soldații și străinii). Protestanții au declarat că mai mult decât atât nu erau dispuși să cedeze. Răspunsul catolicilor, de a doua zi, nu a adus schimbări semnificative de poziție, menținând revendicările privitoare la episcop și a ordinului iezuit.

Datorită faptului că lucrările Dietei de la Sibiu se apropiau de sfârșit, s-a decis redactarea unui protocol doar cu privire la punctele în care se ajunsese la un acord. De aceea s-a alcătuit o comisie compusă din câte doi reprezentanți ai fiecărei confesiuni. La 22 aprilie a fost semnat protocolul de către Johann von Hallerstein (catolic), Nicolae Bethlen (calvin), comitele sas Valentin Frank (luteran) și Ioan Sarosi (unitarian), prin care: 1) în privința episcopului catolic, toți au admis că nu era posibil ca acesta să mai rezideze în Transilvania în forma sau în condițiile de până la 1556. De aceea, împăratul era rugat ca, în calitate sa de rege apostolic al Ungariei, să mijlocească pe lângă primatele Ungariei și pe lângă papă, ca să i se acorde prin dispensă vicarul catolic din

Ardeal prerogative episcopale, ca să fie egal în rang și autoritate cu ceilalți superintendenți ai celor trei religii protestante; 2) s-a subliniat acordul tuturor pentru înființarea de către catolici a unor școli de toate gradele, inclusiv academii. Dar s-a cerut să li se permită și celorlalte confesiuni să înființeze academii (pentru a fi egali cu catolicii). Protestanții s-au opus să fie admiși iezuiți ca profesori; 3) egalitatea în drepturi a clericilor catolici cu cei evanghelici. Acolo unde clericii protestanți nu erau datori să plătească zeciuială, nici clericii catolici să nu fie datori; 4) s-a acceptat cedarea către catolici a două biserici: biserica reformată din „cetatea veche” din Cluj, apoi cea din Alba Iulia (ridicată de Cristofor Báthory); 5) protestanții s-au arătat de acord să cumpere domeniul Mănăstur, cu 15.000 florini, și să-l cedeze catolicilor.

2.3. Rezoluțiile lui Alvinczi (1693)

În urma eșecului tratativelor directe, a fost trimisă la Viena o deputațiune din care au făcut parte protonotarul Petru Alvinczi, notarul provincial săsesc Johann Zabanius (viitorul comite), deputatul Francisc Horvath și asesorul clujean Dalnoky. În urma tratativelor de la Curte¹³, deputațiunea s-a întors în Transilvania cu așa numita rezoluțiune Alvinczi, datată 14 mai 1693. Punctul al doilea al acesteia cuprinde problemele religioase (care fac obiectul unui decret separat, transmis de Curte Guberniului, la 9 aprilie 1693). Principalele prevederi au fost: 1) Acceptarea proprietăților de până acum și a dreptului la exercitarea cultului pentru membrii religiilor recepte; 2) acceptarea propunerilor făcute de protestanți, referitoare la cele două biserici din Cluj și Alba Iulia, la școala unitariană din Cluj și la domeniul Cluj-Mănăstur. Curtea ar fi preferat însă să se acorde catolicilor biserica unitariană (catedrala „Sf. Mihail”), și nu cea reformată, urmând a li se da despăgubiri de 5.000 florini; 3) cererea ca tinerimea catolică să fie educată de clerici demni, iubitori de pace și lipsiți de orice bănuială; 4) să existe un vicar apostolic care să administreze toate afacerile catolice; 5) catolicii să aibă libertatea de exercitarea a cultului, în orice parte s-ar afla, fără să fie prejudiciați de celelalte confesiuni.

Tot prin aceste rezoluții, s-a decis înființarea unui Guberniu al Transilvaniei (în locul mai vechiului Consiliu intim). Acesta urma să fie alcătuit din 12 membri, în număr egal de reprezentanți ai celor patru confesiuni recepte (deci câte trei catolici, reformați, evanghelici și unitarieni) și trei națiuni politice (deci câte patru nobili, sași și secui). Dat fiind faptul că o asemenea structură a Guberniului era greu de realizat (sașii fiind cu toții evanghelici), s-a prevăzut că,

¹³ Tratatulele sunt prezentate detaliat de Ferdinand von Zieglauer, *Harteneck, Graf der Sächsischen Nation, und die Siebenbürgischen Parteikämpfe seiner Zeit. 1691-1703. Nach den Quellen des Archives der bestanden den siebenbürgischen Hofkanzlei und des sächsischen National-Archives in Hermannstadt, Sibiu, Steinhaußen, 1869, p. 58-60.*

în cazul în care luteranii și unitarienii nu ar fi avut destule persoane care să ocupe funcțiile, locurile lor să fie preluate de catolici și reformați¹⁴.

2.4. *Încercarea de introducere a unui episcop catolic în 1697. Noi revendicări catolice după 1699*

Încălcând Rezoluția lui Alvinczi, împăratul Leopold I l-a numit în ianuarie 1696 pe Andrei Illyési (originar din Secuime, având însă funcția de canonic al lui Kollonich) episcop al Transilvaniei, acordându-i și castelul de la Vințul de Jos ca dotație. Un an mai târziu, în ianuarie 1697, Illyési a primit și confirmarea papală. A sosit într-adevăr în Transilvania, făcând o vizită pastorală în Secuime și la Sibiu. Aici a sfințit un lăcaș de rugăciune pentru soldații catolici din armata imperială; lăcașul se afla sub arcadele prăvăliei croitorilor, din Piața Mare, chiar pe locul în care se află azi biserica romano-catolică¹⁵. În vara anului 1697, Illyési a fost însă obligat de Guberniul ardelean să părăsească teritoriul Principatului¹⁶.

Curând însă, relația dintre stările protestante și gruparea catolică a fost alterată și de chestiunea Unirii românilor cu Biserica Romei. Exaspera de poziția intransigentă a stărilor protestante, Statusul Catolic a înaintat Curții, la 5 mai 1699, un memoriu cu nouă cereri de natură confesională și patru de natură politică. Cele dintâi priveau: 1) reîntoarcerea episcopului catolic în Ardeal, împreună cu dotația domeniului fiscal Vințul de Jos; 2) permisiunea de a înființa academii, asemenea celorlalte confesiuni recepte; 3) preluarea de la unitarieni a catedralei din Cluj; 4) permisiunea reînființării vechilor mănăstiri; 5) decizia ca orfanii din familii catolice să fie dați unor tutori de confesiune catolică; 6) înființarea unui seminar teologic catolic, cu restabilirea dotației lui Ștefan Bathory (de 1000 ducăți ungurești), încasată în ultimele decenii de Cameră; 7) obligația ca toți catolicii să plătească dijma doar preoților catolici, nu pastorilor protestanți; 8) decizia ca între arhivarii din cele trei arhive ale Principatului (din Cluj, Alba Iulia și Sibiu) să fie și catolici; 9) introducerea cenzurii, astfel ca toate cărțile care vor fi tipărite pe teritoriul Principatului să fie înainte văzute de un catolic.

Cererile de natură politică au fost următoarele: 1) între candidaturile făcute pentru oficiile publice (de exemplu, pentru Guberniu sau Protonotariat), unul să fie catolic. A fost considerată ca nestatisfăcătoare starea de fapt, potrivit căreia, din cei 14 comiți supremi, doar 5 erau catolici, iar 9 reformați, apoi din cei șase membri ai Tablei Supreme, doar 2 erau catolici și 4 reformați și că

¹⁴ G.M. von Herrmann, I, p. 32-37; Fr. Teutsch, *Geschichte der ev. Kirche in Siebenbürgen*, vol. II, Hermannstadt, 1922, p. 9-10.

¹⁵ Wilhelm Schmidt, *Zur Geschichte der Jesuiten in Hermannstadt*, în *Archiv des Vereins*, Hermannstadt, 6, 1864, p. 237.

¹⁶ Joachim Bahlcke, *op. cit.*, p. 164; Fr. Teutsch, *op. cit.*, II, p. 10.

dintre protonotari, nici unul nu era catolic; 2) funcția de secretar și referent la Cancelaria Aulică Transilvană să fie luată lui Benedikt Henter, care era un catolic neputincios, și dată lui Joannes Fiath; 3) în orașe și târguri, catolicii să poată pătrunde în bresle; 4) catolicii să primească unul din cele trei sigilii ale țării.

După cum se poate constata, unele cereri constituiau de fapt revendicări mai vechi. Importante au fost însă pretențiile politice, care au și fost apoi incluse în prevederile unei importante diplome imperiale, emisă la 5 septembrie 1699 (numită și *Puncta Leopoldina*): 1) catolicii să plătească o cvartă (un sfert) din dijmă preoților catolici, nu pastorilor protestanți; 2) dintre cele trei candidaturi pentru funcțiile publice, unul cel puțin, să fie catolic; 3) în organele de conducere și în breslele din orașe și târguri, să li se permită catolicilor să fie în număr egal cu protestanții; 4) toate obiceiurile, legile și statutele din orașe și târguri care prejudiciază statutul egal al confesiunii catolice să fie înlăturate; 5) unul dintre cele trei sigilii să fie dat în custodia catolicilor, iar în arhivele Principatului să lucreze și catolici¹⁷.

Am arătat mai sus cum, în 1692, deputații catolici au amenințat să „spargă” Dieta de la Sibiu, prin retragerea lor de la lucrări. De fapt, ei au promovat o iluzie constituțională, susținând existența unei stări catolice de sine stătătoare. Cu alte cuvinte, deputații catolici susțineau că stările cuprindeau nu doar cele trei națiuni politice, ci și cele patru confesiuni recepte, astfel că dacă una din aceste confesiuni refuza să participe la lucrările Dietei, aceasta se autodizolva. Însă o astfel de idee era contrară dreptului de stat ardelenesc. Dieta din 1654 a asemănat Transilvania cu un scaun cu trei picioare, care ar cădea în cazul în care s-ar rupe unul dintre ele¹⁸. Așadar, Principatul se baza pe trei picioare (cele trei națiuni politice, adevărate state în stat) și nu patru picioare (cele patru confesiuni recepte). Pe baza acestui principiu constituțional, Dieta de la Sebeș, din 24 mai 1659, a votat *Legea cu privire la sigiliile Transilvaniei*, menționată în partea a doua a acestei lucrări. Prin această lege era asigurată egalitatea în drepturi a celor trei națiuni. Prin legea sigiliilor, din 1659, se instituise dreptul de veto pentru fiecare din cele trei națiuni politice din Transilvania. Fiecare dintre acestea constituia o curie, astfel că nu era important numărul de reprezentanți ai nobililor, sașilor și secuilor. Abia prin Articolul de Lege 11 al Dietei din 1791 s-a introdus în Transilvania votul majoritar în Dietă¹⁹.

¹⁷ Eudoxiu Hurmuzaki, *Fragmente zur Geschichte der Rumänen*, vol. II, București, 1881, p. 42-48.

¹⁸ Fr. Schuler v. Libloy, *Siebenbürgische Rechtsgeschichte*, ed. II, vol. I, Hermannstadt, 1867, p. 325, nota 1.

¹⁹ Despre dieta ardelenescă, Joseph Bedeus von Scharberg, *Die Verfassung des Grossfürstentum Siebenbürgen*, Wien, 1844, p. 17-61, 83-84.

În aceste condiții, prevederea de a se da în custodia catolicilor unul dintre sigiliile Transilvaniei răsturna întreaga constituție a țării. Împăratul, deținând *de facto* prerogativele principelui ardelean²⁰, nu avea alt drept în Transilvania decât acela de a promulga legile votate de Dietă. Însă în cazul în care *Statusul catolic* (adică partida imperială) intra în posesia unuia dintre cele trei sigilii, Curtea dobânda posibilitatea de a influența într-o măsură considerabilă chiar procesul legislativ (de votare a legilor).

Cererile catolice din 5 mai 1699 și Diploma *Puncta Leopoldina* din 5 septembrie din același an au dovedit, dacă mai era nevoie de aceasta, că partida catolică din Dieta ardelenască era purtătoarea intereselor Curții de Habsburg în această țară cu stări majoritar protestante și că în joc erau nu atât problemele confesionale, cât interesele politice ale Habsburgilor²¹.

3. Obținerea statutului de întâietate de către catolicismul ardelean. Aspecte de ordin constituțional (1711-1751)

Răscoala curuților a stopat ofensiva catolică în Transilvania, aceasta putând fi reluată abia după Pacea de la Satu Mare (din 1711), prin care a fost asigurată din nou libertatea religioasă, atât în Ungaria, cât și în Transilvania. Cu aceasta însă s-a încheiat și perioada de tranziție. Restabilind ordinea, Curtea de la Viena nu a mai ținut cont de constituția țării. Aceasta nu a fost abrogată, s-au lăsat vechile forme, dar în interiorul acestora a avut loc o fărâmițare continuă a autonomiilor stărilor. Au fost convocate diete, s-a permis stărilor să aprobe impozitele și recrutările, să-și prezinte plângerile (*Gravamina*) „dar totul era o formă goală, fără importanță”. Comandantul general a fost în măsură să le arate clar stărilor că acestea dețineau dreptul de a aproba, dar în niciun caz pe acela de a nu aproba cererile guvernamentale. Astfel extinderea puterii centrale

²⁰ Nici împăratul Leopold I și nici Iosif I nu au purtat titlul de *principi ai Transilvaniei*. Doar Carol VI a preluat acest titlu, în documente, încă din anul 1712. Iar prima monedă în care împăratul de la Viena purta titlul de principe ardelean a fost bătută în anul 1713 (J.H. Benigni von Mildenberg, *Handbuch der Statistik und Geographie*, vol. II, Hermannstadt, 1837, p. 12, nota 1).

²¹ Interesant este și comentariul lui Șincai la aceste *Puncta Leopoldina*, care arată conexiunea între Unirea cu Biserica Romei și interesele politice ale Curții: „În punctul acesta ca și în celelalte prea mult s-au ajutat lătinii prin noi, uniții, numai de ne-ar fi mulțemit uniților sau de ne-ar mulțemi și în timpul de-acum! Ca acatholicii și mai ales calvinii cărui stăpâna mai nainte, în nemica se întreacă pe catholici. Ca catholicii singuri se aibă pe mâna sa o pecete a țerei, și toate arhivurile se le păzească și ei, după proporție; pentru că proporția, numărînd și pre uniți, cu mult mai mare era. Ci noi, românii, de vom lua afară clerul cel unit carele încă mai numai atâta se socotește, cât a cincea roată la car, ce folos am avut sau avem din toate acestea?” (Gh. Șincai, *Hronica românilor și a altor neamuri*, tom III, ediție îngrijită de Florea Fugariu, prefață și note Manole Neagoe, București, 1969, p. 246). Cu alte cuvinte, românii uniți au constituit miza în luptele politice și constituționale dintre Stările protestante și Curtea imperială.

absolutiste s-a realizat în mod continuu prin eradicarea formelor constituționale.

În cadrul acestei politici, catolicismul a deținut un rol important. Protestantismul a fost văzut de Curte ca negarea principiilor autorității. Anihilarea autorității stărilor însemna și slăbirea protestantismului și întărirea catolicismului. Acest plan a fost realizat în mai multe etape. Dacă la început a existat tendința de a restabili statutul defavorabil al Bisericii Catolice, în timpul lui Carol al VI-lea, s-a trecut la ridicarea catolicismului deasupra celorlalte confesiuni, prin confiscarea de biserici și școli protestante, prin reînființarea Episcopiei catolice. În timpul Mariei Tereza a fost întărit rolul politic al episcopului în procesul de luare a deciziilor în interiorul Guvernului și au fost întreprinse măsuri care vizau tachinarea în viața de zi cu zi a necatolicilor.

3.1. Înființarea Episcopiei romano-catolice din Transilvania

Primul pas a fost realizat de Carol VI, care a numit, la 18 februarie 1713, un nou episcop romano-catolic, anume pe secuiul György Mártonffi. Acesta a fost confirmat de papă la 9 august 1714. Însă această numire contravenea legilor constituționale ale Principatului, astfel că

„exista pentru el, încă de la numire, posibilitatea de a trăi departe de dieceză, în *exil*, dacă nu-i reușea nici lui (precum nici predecesorului său) instalarea în Transilvania. Să permită Curtea de la Viena ca episcopul latin Martonffi să stea în continuare departe de dieceză și să-i supună pe toți catolicii ardeleni, latini și uniți, nou numitului Patachi? Sau să se îndrăznească să fie introdus, împreună cu Patachi, și Martonffi, împotriva voinței protestanților. După o chibzuință mai lungă, s-a decis introducerea episcopului latin în Transilvania. Această modificare a situației latinilor în Transilvania s-a petrecut sub acoperire militară”²².

Sub pretextul ivirii unui nou război cu otomanii, autoritățile habsburgice au decis întărirea, de fapt reconstruirea, cetății Alba Iulia. Odată cu demolarea vechilor ziduri din Alba Iulia, a fost sacrificată și biserica ortodoxă, zidită de Mihai Viteazul, precum și biserica sașilor evanghelici. Catedrala medievală, aflată în posesia Bisericii Reformate, a fost retrocedată catolicilor (împreună cu școala din oraș). Din pietrele bisericii românești au fost construite în Maieri alte două biserici; calvinii și-au reconstruit o biserică în anul 1718 în cartierul maghiar, iar sașii au cerut în 1721 o despăgubire pentru biserica lor distrusă²³.

Noua cetate a fost scoasă de sub jurisdicția civilă a Principatului, adică a Stărilor, astfel că acestea nu s-au mai putut opune instalării lui Martonffi.

²² Octavian Bârlea, *Ostkirchliche Tradition und westlicher Katholizismus. Die Rumänische Unierte Kirche zwischen 1713-1727*, München, 1966, p. 33.

²³ *Ibidem*, p. 34-35.

Instalarea s-a realizat abia în februarie 1716²⁴ (slujba fiind săvârșită, datorită lipsei de clerici catolici, de preoți români uniți).

Încă înainte de instalare, împăratul Carol VI a emis, la 11 decembrie 1715, o diplomă prin care a înființat Episcopia romano-catolică de Alba Iulia și i-a acordat o importantă dotație materială: domeniul Alba Iulia, precum și suma anuală de 13.000 florini (dintre care 8000 pentru episcop, 2000 pentru catedrală și școală, 3000 pentru canonici). De asemenea, i s-a acordat ca reședință jumătate din Palatul Principilor din Alba, precum și suma de 4000 florini pentru renovarea lui²⁵.

Din punct de vedere politic, episcopul de Alba Iulia a dobândit în 1718 dreptul de a fi membru al Guberniului, iar între 1721-72 a fost chiar cel dintâi consilier gubernial (de fapt viceguvernator)²⁶.

3.2. Încercare de modificare a sistemului juridic al confesiunilor din Principat, între 1728-1731

Trebuie atrasă atenția asupra faptului că atât reînființarea Episcopiei catolice de rit latin, cât și dotarea ei au fost privite de stările protestante drept acțiuni în forță, ilegale. Prin urmare, Curtea și Statusul Catholic au fost nevoite să rezolve, într-un anumit mod, această dilemă constituțională.

Așadar, la Dieta din 13 aprilie 1728, s-a cerut în numele împăratului îmbunătățirea situației juridice a țării, în special în privința Bisericii catolice²⁷. Guvernatorul a cerut stărilor să înlăture unele articole din *Approbatae* și *Compilatae*, considerate de catolici ca prejudiciind confesiunea lor. Presiunea a fost îndeosebi mare asupra sașilor, guvernatorul atrăgându-le atenția acestora că, în fapt, comandantul general al Transilvaniei ținea mult la aceste modificări legislative, astfel că protecția imperială urma să fie condiționată de poziția luată de sași în această chestiune, de loialitatea lor. La început, o parte din sași, în frunte cu comitele A. Teutsch, au dat semne de supunere, emițând o declarație formală de protest, însă destul de „spălăcită”. Reformații și unitarienii au protestat însă mult mai energic.

Pretențiile catolice au fost prezentate abia în 1731, ca provenind din partea Guberniului. De fapt, au participat la redactarea acestor cereri doar cinci consilieri guberniali catolici, însă nici un protestant. În total au fost prezentate zece cereri, care ar fi modificat cu totul legislația confesională a Transilvaniei²⁸: 1) prevederile din *Approbatae* cu privire la libertatea și egalitatea confesională să fie abrogate, iar libertatea exercitării religiilor acatolice să fie lăsată la latitudinea

²⁴ Fr. Teutsch, *op. cit.*, II, p. 26-27.

²⁵ O. Bârlea, *op. cit.*, p. 35.

²⁶ Rolf Kutschera, *op. cit.*, p. 154; J. Bahlcke, *op. cit.*, p. 172.

²⁷ G.M. von Herrmann, *op. cit.*, vol. I, p. 150.

²⁸ *Ibidem*, p. 151.

principelui; 2) uniunea articulară a celor patru confesiuni recepte să fie eliminată, asemenea ciumei; 3) restituirea tuturor bisericilor, școlilor și fundațiilor care înainte de Reformă aparținuseră Bisericii Catolice, în special însă a bisericii și colegiului reformat din Cluj; 4) interzicerea călătoriilor de studii în străinătate; 5) procesele matrimoniale să fie lăsate doar pe seama clerului catolic; 6) dreptul de tutorat și de educare a copiilor și de administrare a bunurilor acestora să cadă în sarcina principelui, până la împlinirea vârstei de 24 de ani; 7) interzicerea înființării de tipografii, fără autorizație; interzicerea tipăririi de cărți fără cenzură; interzicerea importului de cărți acatolice în Principat. Cenzura fusese introdusă prin decret, la 9 iunie 1728; 8) ridicarea colegiului iezuit din Cluj la rang de Academie, cu dotație corespunzătoare, precum și înființarea de școli iezuite la Sibiu, Brașov și Tg. Mureș; 9) declararea acatolicilor care se căsătoreau cu rude de gradul IV ca trădători de țară și confiscarea averilor lor; permisiunea acordată catolicilor de a efectua astfel de căsătorii, dar cu dispensă papală.

Sașii au trimis un protest comandantului general, pregătind și o deputațiune la Curte, care nu a mai fost însă trimisă, de teamă. În schimb, reformații au redactat și trimis direct la împărat un protest energic și solemn, semnat de 19 nobili. Făcând apel la Diploma Leopoldină (care asigurase și egalitatea confesiunii catolice, în pofida faptului că aceasta reprezenta doar 10% din populația Principatului), protestatarii arătau modurile în care catolicii încălcau legislația transilvană: 1) încearcă de a-i scoate pe protestanți din funcțiile publice (chiar și din funcția de consilier aulic, care ar fi trebuit să revină reformaților); 2) emitând acest proiect în numele Guberniului, consilierii guberniali catolici încălcau punctul VII al Diplomei leopoldine, care stipula că toate deciziile guberniale trebuiau să fie luate cu unanimitate de voturi, iar cei care votau împotriva aveau dreptul de a anexa la protocol votul lor separat, astfel ca să fie cunoscut monarhului; 3) catolicii preiau dijmele și veniturile altor confesiuni; 4) episcopul catolic cere arestarea celor convertiți la protestantism și se amestecă în chestiunile matrimoniale ale protestanților; 5) guvernatorul execută dorințele consilierilor catolici, chiar înainte ca acestea să fi devenit lege.

În continuare, protestatarii i-au îndemnat pe miniștrii din Viena să studieze legislația ardelenescă și să permită trimiterea din partea protestanților a unui reprezentant la Viena care să monitorizeze respectarea legilor, în special a celor confesionale²⁹.

²⁹ *Ibidem*, vol. I, p. 153; Fr. Teutsch, *op. cit.*, II, p. 34.

3.3. *Dietele din 1744 și 1751. Înlăturarea articolelor prejudiciatoare la adresa catolicismului ardelean*

Contradicția constituțională în privința statutului juridic al confesiunilor a fost înlăturată abia de Dieta din anul 1744. Cu ocazia jurământului de credință față de Maria Tereza, deputații au legiferat ceea ce devenise deja stare de fapt.

Astfel, prin AL 1/1744, a anulat toate legile prin care Transilvania fusese legată de Poarta Otomană. AL 2/1744 a abrogat legile care reglementau alegerea liberă a principelui de către Stări. AL 3/1744 a aprobat din nou *Sanctiunea Pragmatică* (deși aceasta mai fusese aprobată o dată, de Dieta din anul 1722 de la Sibiu, apoi reaprobată de dieta din anul 1723).

Același AL 3/1744 mai stabilea că Principatul Transilvaniei se afla în uniune cu Coroana Ungariei, nu cu Regatul Ungariei, ceea ce însemna că împăratul de la Viena era suveranul (principele) Transilvaniei nu în calitate sa de împărat german, ci în aceea de rege maghiar. Dacă Transilvania s-ar fi reunit cu regatul Ungariei, atunci statalitatea sa proprie ar fi trebuit să fie sacrificată, la fel ca și legislația internă și statutul celor trei națiuni politice și al celor patru confesiuni recepte (trebuind acceptată legislația din Regatul Ungariei). Dar, datorită faptului că Transilvania era reunită doar cu Coroana maghiară, s-a putut menține statalitatea transilvană, legislația provincială, întregul statut politic-constituțional și confesional. Singura deosebire față de perioada precedentă (a principilor pământeni recunoscuți de Poarta otomană) era aceea că acum principii nu mai erau aleși de către țară (Stări), ci ei deveneau principii, în virtutea faptului că erau regi ai Ungariei.

Între Ungaria și Transilvania era doar o uniune personală, sub aceeași coroană. Cele două țări rămâneau distincte, dar unite sub aceeași coroană a Sf. Ștefan. Această viziune a fost legiferată din nou prin AL 6/1791³⁰. Prin AL 9/1744, s-au recunoscut principelui dreptul de promulgare a articolelor dietale.

AL 6 și 7 din 1744 au anulat toate vechile articole de lege prin care catolicismul ardelean era prejudiciat. Ordinul iezuit a redobândit vechile sale bunuri, confiscate în perioada otomană.

Totodată, AL 6/1744³¹ a acordat Bisericii Unite statutul juridic intermediar de confesiune semi-receptă. Curtea ceruse receptarea deplină a Bisericii unite și acceptarea românilor uniți ca a patra națiune în Principat. Dieta a aprobat însă doar ca nobilii și clericii uniți să poată fi primiți în rândul națiunii politice pe teritoriul căreia se aflau, fără ca să poată constitui o a patra națiune în Transilvania. Interpretarea acestui articol de lege în istoriografie a

³⁰ Joseph Bedeus v. Scharberg, *op. cit.*, p. 15-16.

³¹ AL 6/1744 a fost tipărit de Johann Hintz, *Geschichte des Bisthums der griechisch-nichtunirten Glaubengenossen in Siebenbürgen. Ein Beitrag zur Kirchengeschichte Siebenbürgens*, Sibiu, Drotleff, 1850, p. 45.

fost contradictorie. În timp ce juristul sas J. Rannicher menționa receptarea confesiunii unite în anul 1744³², episcopul Fr. Teutsch pomenea de o situație juridică intermediară³³.

Șapte ani mai târziu, prin AL 1/1751, fundațiile Episcopiei romano-catolice au fost șterse din registrul fiscal³⁴.

3.4. *Comisia Catolică din Guberniul ardelean, considerată ca Guberniu paralel*

În urma Dietelor din anii 1744 și 1751, catolicismul latin a devenit, la mijlocul secolului XVIII, confesiunea dominantă în Transilvania.

În 1755, consilierii catolici ai Guberniului, erijându-se în apărători ai intereselor confesiunii catolice, au decis constituirea unui organism distinct, anume *Comissio Catholica*. Maria Tereza a acceptat oficial existența acestei comisii în 1767, dându-i în administrare așa-numitul *Fond lusitan* (în valoare de 437.305 florini și 1 crăițar), apoi, un an mai târziu, și Orfelinatul catolic din Terezian (Sibiu), iar în 1773 și Fondul de Studii ardelenesc (anume proprietățile ordinului iezuit din Ardeal)³⁵.

Obligațiile acestei comisii au fost: 1) supravegherea școlilor catolice, a orfelinatlui din Sibiu și a fondurilor catolice din Ardeal; 2) promovarea uniației; 3) susținerea așa-numitei „proporții geometrice în sânul națiunii săsești”(ca în fiecare oraș săsesc, jumătate din membrii Magistratelor să fie de confesiune catolică).

De aceea, guvernatorul Samuel von Brukenthal a considerat această comisie ca „al doilea Guberniu” al Principatului. La presiunea sa, Maria Tereza a supus, la 31 decembrie 1777, Comisia Catolică Guberniului, astfel că guvernatorul a primit dreptul de a redacta rapoarte și observații cu privire la deciziile luate de comisie³⁶.

În 1781, Iosif al II-lea a integrat formal Comisia catolică în Guberniul ardelenesc. Iar cinci ani mai târziu a decis scoaterea episcopului catolic din forul executiv al Principatului³⁷. Ambele măsuri au fost revocate după moartea sa, drept care Comisia Catolică a continuat să existe până la începutul epocii dualiste, administrând domeniile Episcopiei catolice.

³² J. Rannicher, *Die neue Verfassung der evangelischen Landeskirche in Siebenbürgen auf Grundlage amtlicher Quellen dargestellt*, ed. II, Hermannstadt, Steinhaußen, 1857, p. 78, nota 1.

³³ Fr. Teutsch, *op. cit.*, II, p. 51.

³⁴ Idem, *Die kirchlichen Verhältnisse Siebenbürgens*, Halle a. S., Engen Strien, 1906, p. 36; G.M. von Herrmann, *op. cit.*, I, p. 298.

³⁵ Onisifor Ghibu, *Catolicismul unguresc în Transilvania și politica religioasă a statului român*, ed. a II-a, Cluj, Tipografia Ardealul, 1932, p. 47-49.

³⁶ Fr. Teutsch, *Geschichte der Siebenbürger Sachsen für das sächsische Volk*, vol. II, Hermannstadt, W. Krafft, 1907, p. 169-171.

³⁷ R. Kutschera, *op. cit.*, p. 154.

4. Cazul concret al Contrareformei în orașul Sibiu

La prima vedere, s-ar putea crede că locuitorii sași ai Ardealului au primit cu brațele deschise armatele dinastiei germane. Însă realitatea a fost alta. În cei aproximativ 150 de ani de existență a Principatului autonom al Transilvaniei, această țară a suferit în două rânduri ocupația habsburgică: mai întâi între anii 1551-1556, iar apoi între anii 1601-1604. Cea din urmă ocupație a rămas adânc întipărită în memoria sibienilor. Preoții militari catolici îi îndemneau fățiș pe locuitorii cetății de pe Cibin să revină la catolicism, iar duhovnicul generalului Basta, paterul iezuit Piharietti, a organizat în Piața Mare ceremonii în care erau arse cărți protestante tipărite la Brașov³⁸.

Se înțelege că sașii au primit cu teamă includerea Transilvaniei în Imperiul Habsburgilor. Ulterior și-au dat seama că teama lor fusese justificată. În pofida legilor în vigoare, iezuiții s-au instalat curând în orașele ardelenesti, de cele mai multe ori în calitate de preoți militari. Cei dintâi au sosit în Sibiu în anul 1689, împreună cu trupele generalului Caraffa. La cererea expresă a acestuia, Magistratul a fost nevoit să cedeze preoților militari catolici bolțile prăvăliei croitorilor, din Piața Mare (pe teritoriul pe care azi se află biserica parohială romano-catolică), în care să celebreze serviciile divine pentru garnizoana austriacă³⁹.

Zece ani mai târziu, printr-un ordin al împăratului Leopold I, Magistratul a organizat o primire oficială în oraș călugărilor iezuiți. Unul dintre aceștia, paterul Schreyner, a raportat mai apoi superiorului său:

„Am fost primiți în acest oraș draguț de către sașii luterani cu foarte mare prietenie, nu știm însă dacă această serviabilitate se datorează poruncii imperiale sau simpatiei pentru noi. Dar ne vom da osteneala să-i atragem de partea noastră pe acești sași care par atât de supuși împăratului și sperăm într-o recoltă bogată în via Domnului”⁴⁰.

Dar pentru început, trebuia rezolvată o altă problemă, anume câștigarea unui lăcaș de cult propriu. Chiar la puțin timp după primirea bolților prăvăliei breslei croitorilor, preoții militari l-au rugat pe generalul Caraffa să le mijlocească cedarea de către sași a unei biserici. Dar stăpânirea habsburgică în Ardeal încă nu era consolidată, astfel că generalul le-a răspuns: „Dacă paterului Kolich și celorlalți frați le e prea strâmt în capela din Sibiu, atunci să se mute la Roma, în Lateran, Vatican sau chiar la Sf. Petru”. După semnarea Păcii de la Carloviț, lucrurile s-au schimbat. Noua stăpânire era consolidată, astfel că în anul 1702, generalul Rabutin a socotit că sosise timpul să ceară Magistratului cedarea unei biserici, pentru ca membrii garnizoanei să aibă unde depune

³⁸ Wilhelm Schmidt, *op. cit.*, p. 236.

³⁹ *Ibidem*, p. 237.

⁴⁰ *Ibidem*.

trupurile celor decedați. Magistratul a tăgădat rezolvarea problemei, rămasă, de altfel, în suspensie după izbucnirea răscoalei curuților⁴¹.

Abia în anul 1711, au reușit catolicii să primească aprobarea pentru amenajarea a unei biserici din lemn, numită *Biserica arcadelor* – *Laubenkirche* și situată în centrul Pieței Mici, între clădirile care acopereau tunelul de acces dinspre Orașul de Jos⁴². Biserica era de fapt o simplă casă de rugăciune (*Bethaus*), fără turn. În noaptea de 2 februarie 1712, în secret, catolicii au început lucrările de construcție a unui turn clopotniță. Magistratul a înaintat un protest la Curtea imperială, iar lucrările au fost oprite. După o lună însă, iezuiții au cerut și primit aprobarea de a acoperi turnul cu un acoperiș, astfel ca ploile să nu producă stricăciuni clădirii⁴³.

Evident că o simplă casă de rugăciune din lemn nu putea mulțumi autoritățile habsburgice. De aceea, în anul 1716, sub pretextul că ofițerii catolici austrieci nu aveau biserică în care să fie îngropați, generalul Steinville a revendicat vechea mănăstire a clariselor, din strada Șelarilor. După adoptarea Reformei luterane, aceasta era folosită ca depozit, iar în biserică nu se mai oficiase serviciu religios. Magistratul s-a învoit să cedeze vechea mănăstire a clariselor, în care au fost așezați călugării franciscani. Autoritățile militare au promis că nu vor permite intrarea în mănăstire a unor novici de altă etnie decât cea germană⁴⁴.

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² E.M. Thalgott, *Hermannstadt. Die baugeschichtliche Entwicklung einer siebenbürgischen Stadt*, Sibiu, 1934, p. 77. Această biserică a fost situată între clădirile care acopereau tunelul de acces dinspre Orașul de Jos. În locul acestui tunel se află azi strada Ocnei, care trece pe sub Podul Minciunilor. Între anii 1474-1851, deasupra acestui tunel au existat magazinele și prăvăliile breslei cizmarilor, iar la capătul lui, pe locul în care se află azi Podul Minciunilor, un turn (în secolul al XIX-lea exista și o farmacie, precum și primul sediu al Academiei de Drept din Sibiu). Tunelul a fost folosit de cetățeni și ca toaletă publică, devenind un adevărat focar de infecții, fapt care a determinat Magistratul să instituie, în anul 1829 și apoi din nou în 1837, pază militară la ambele intrări în tunel. Dar nici astfel nu s-a putut înlătura neajunsul, astfel că în anul 1851 s-a decis demolarea clădirilor de deasupra tunelului (deci și *Biserica arcadelor*). Acțiunea a durat aproape un deceniu, ultimele clădiri au fost dărâmate în 1859, iar un an mai târziu a fost inaugurată strada și Podul Minciunilor de deasupra (E. Sigerus, *Vom alten Hermannstadt*, I, Sibiu, 1922, p. 22). Însă numele acestui pod este mult mai vechi, provenind de la prăvăliile diferitelor bresle situate în Piața Mică. În fața prăvăliilor se aflau numeroase bănci, pe care oamenii osteniți de târguială se odihneau și bârfeau. Astfel, băncile cu pricina au fost numite de popor „Lügenbänkelchen” (băncuțe ale minciunii), iar numele a rămas apoi pe seama noului pod inaugurat la 17 ianuarie 1860 (J. Fabritius-Dancu, *Spaziergang durch Alt-Hermannstadt*, I, Sibiu, 1983, cap. 22). În anul 1728, *Biserica arcadelor* a fost preluată de Biserica Evanghelică, iar după demolarea ei a fost construită biserică „Sf. Ioan”, lângă parcul Muzeului ASTRA (Emil Sigerus, *op. cit.*, I, p. 10).

⁴³ Heinrich Herbert, *Die Gegenreformation in Hermannstadt zur Zeit Karls VI. Mittheilungen aus den Hermanstädter Magistratprotocollen*, în *Archiv des Vereins*, Hermannstadt, vol. 29, 1899, p. 26.

⁴⁴ În cripta mănăstirii franciscane au fost înmormântați mai mulți generali comandanți ai Transilvaniei, precum și guvernatorul Johann Haller von Hallerstein. La mijlocul secolului al

Un mare apărător al cauzei catolice și iezuite a fost generalul Damian Hugo Virmond († 21 aprilie 1722), fapt dovedit chiar din ziua sosirii sale la Sibiu, la 2 august 1721, când, cu prilejul ceremoniei de investire în funcție, i-a obligat pe oficialii sași să-l aștepte până ce s-a împărtășit în biserica franciscană⁴⁵. După doar patru zile, la 6 august, primarul Georg Werder i-a anunțat pe membrii Magistratului că Virmond a cerut ca iezuiții să dobândească dreptul de a cumpăra prăvălia croitorilor din Piața Mare, pentru a construi pe acel loc o biserică. Clădirea a fost evaluată la suma de 10.000 florini, dar „pater superior societatis Jesu residentae Cibiniensis, utopote dominus Antonius Kiffer” s-a arătat dispus să ofere doar 2000 florini, sumă refuzată de senatori, care au decis să cedeze fără bani clădirea (fapt specificat într-un contract semnat de conducerea sibiană și de generalul Virmond, la 20 august 1721). Au fost cedate și alte clădiri, unele dintre ele folosite și de Compania grecească, fapt pentru care impozitul datorat de aceasta orașului s-a redus, în anul 1725, de la 500 florini la 276 florini⁴⁶.

La 4 iulie 1726 a fost pusă piatra de temelie a noii biserici catolice din Piața Mare. Dar nici nu începuseră bine lucrările de construcție, și iezuiții s-au adresat Magistratului cu alte revendicări: au cerut cedarea unei clădiri învecinate, anume farmacia orașenească (situată pe acel loc din anul 1672), pentru a construi turnul clopotniță al noii biserici. Totodată, pentru a fi siguri că vor obține clădirea farmaciei, iezuiții au cerut și ca în timpul în care se vor desfășura lucrările de construcție a bisericii lor, să le fie permisă celebrarea serviciului divin în ferula catedralei evanghelice. Desigur, această ultimă cerere era imposibil de îndeplinit, astfel că în cele din urmă, după mai multe luni de tratative (încheiate abia la 7 februarie 1727), Magistratul le-a permis iezuiților ca timp de 4-6 ani, până la definitivarea lucrărilor de zidire a bisericii noi, să celebreze serviciile divine sub bolțile prăvăliei breslei aurarilor. Iar la 15 aprilie, Centumviratul a cedat iezuiților și farmacia orașului. Dar pentru că între farmacie și prăvăliile predate mai înainte iezuiților se afla o mică uliță care făcea legătura între Piața Mare și Piața Mică, centumvirii au cerut ca turnul noii biserici să cuprindă un pasaj care să poată fi folosit de către oricine. Lucrările de construcție au continuat cu repeziciune, biserica fiind terminată în anul 1733, sfințirea ei având loc la 13 septembrie 1733⁴⁷. Exact șase ani mai târziu, a

XVIII-lea, vechea boltă gotică a bisericii s-a prăbușit, iar în anul 1777 a fost construită o boltă nouă. În anii 1848-1849, în incinta mănăstirii au fost închiși deținuți politici. Deoarece aceștia nu au primit lemne în timpul iernii, ei au folosit pentru încălzire o mare parte a cărților bibliotecii mănăstirii (E. Sigerus, *op. cit.*, I, p. 10-11).

⁴⁵ W. Schmidt, *op. cit.*, p. 239.

⁴⁶ Heinrich Herbert, *op. cit.*, p. 27-31.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 31-38; Fr. Teutsch, *op. cit.*, II, p. 61-64.

fost așezată și crucea pe turnul noii biserici⁴⁸. Tot atunci au fost încheiate lucrările de construcție a mănăstirii și seminarului iezuit, azi casa parohială romano-catolică, aflată chiar lângă biserica iezuită⁴⁹.

Un alt ordin călugăresc adus în Sibiu de autoritățile habsburgice a fost cel al ursulinelor. În martie 1722, generalul Virmond a transmis Magistratului sibian dorința împăratului, ca la Cluj sau la Sibiu să fie aduse mai multe călugărițe ursuline care să înființeze o școală de fete. Statusul catolic a cerut în Dieta din acel an ca măicuțele să fie așezate la Sibiu. Magistratul și Centumviratul au refuzat categoric. Dar trei ani mai târziu, guvernatorul Kornis i-a spus primarului Georg Werder că ar fi indicat ca Magistratul să-și exprime loialitatea față de suveran, printr-o scrisoare în care să ofere călugărițelor ursuline vechea mănăstire a dominicanilor⁵⁰. După adoptarea Reformei și alungarea dominicanilor, în biserica vechii mănăstiri – numită *Klosterkirche* – au continuat să slujească doi predicatori protestanți⁵¹, iar într-o parte a vechilor chilii ale călugărilor fusese inaugurată, în anul 1711, o școală germană (din care s-a dezvoltat apoi Școala reală din Sibiu)⁵². În alte clădiri din vechiul complex mănăstiresc fuseseră amenajate depozite de alimente și de lemne. Prin urmare, Magistratul a rămas ferm pe vechea poziție. Un refuz a fost emis și de colegiul predicatorilor sibieni. Dar în ianuarie 1726, primarul anunța Magistratul că împăratul autorizase folosirea forței, în cazul în care autoritățile sibiene nu se arătau de acord cu cedarea vechii mănăstiri. Oficialitățile Imperiului considerau îndreptățită cererea lor, deoarece biserica cu pricina fusese, *ante reformationem*, proprietatea catolicilor. Senatorii sibieni considerau însă nefondat acest *argumentum restitutionis*, arătând că nu le putea fi răpit sibienilor de la începutul secolului al XVIII-lea *ius sucesiones*, adică dreptul succesoral, pe baza căruia puteau menține în proprietatea lor un lăcaș de cult zidit de strămoși.

Timp de doi ani, conducerea sibiană a rezistat presiunilor Curtii. Dar aceasta a devenit nerăbdătoare, cerând cu insistență ca biserica să fie cedată în timpul desfășurării lucrărilor Dietei ardelene, întrunită la Sibiu între 19 aprilie-11 iunie 1728. În acest scop, generalul comandant de Tîge i-a convocat la 19 aprilie pe toți membrii Magistratului la reședința sa, unde era de față și

⁴⁸ W. Schmidt, *op. cit.*, p. 251. Timp de mai bine de un secol, această biserică a fost și locul necunoscut de veci al unei persoane ucise într-un mod misterios. Când în anii '40 ai secolului al XIX-lea a fost renovat acoperișul bisericii, a fost descoperit sub moloz cadavrul neputrezit și uscat al unui individ de sex masculin. După îmbrăcăminte, acesta a trăit în secolul al XVIII-lea și aparținea clasei mijlocii (*ibidem*, p. 251-252).

⁴⁹ Această construcție cuprinde patru corpuri (două cu fațada la Piața Mică, la nr. 3), cu o curte interioară (Al. Avram și Ioan Bucur, *Municipiul Sibiu. Centrul istoric*, coord. Christoph Machat, Köln, 1999, p. 80-81).

⁵⁰ Heinrich Herbert, *op. cit.*, p. 69.

⁵¹ Fr. Teutsch, *op. cit.*, p. 63.

⁵² E. Sigerus, *Chronik der Stadt Hermannstadt. 1100-1929*, Sibiu, 1930, p. 23.

secretarul Consiliului Aulic de Război. Sașii au mai reușit să mai opună rezistență timp de o lună. Vechea mănăstire a fost cedată în sfârșit în ultimele zile ale lunii mai. Ea a fost preluată de călugării iezuiți⁵³, deoarece primele opt călugărițe ursuline au sosit la Sibiu (de la Bratislava) în anul 1733, primirea oficială având loc într-o grădină deținută de iezuiți în fața Porții Turnului (pe locul în care azi se află casa parohială a bisericii românești *Dintre brazi*)⁵⁴. Serviciul divin pentru cei 3000 de credincioși evanghelici rămași fără lăcaș de cult a fost oficiat în continuare în *Biserica arcadelor*⁵⁵, iar mai târziu a fost repusă în folosință biserica „Sf. Elisabeta” de pe strada 9 Mai⁵⁶.

Ca semn al puterii confesiunii catolice în Sibiu, generalul comandant Wallis a instalat, în anul 1734, în Piața Mare, statuia Sf. Johann Nepomuk, obligând Magistratul să asigure materialul pentru înălțarea soclului. Autoritățile catolice au considerat o blasfemie faptul că execuțiile se desfășurau în continuare în Piața Mare, chiar în imediata apropiere a statuii sfântului. De aceea au cerut conducerii orașului să mute în Piața Mică atât *stâlpul infamiei*, cât și *căsuța nebunilor*. Magistratul a decis însă ca *stâlpul infamiei* să rămână pe vechiul amplasament, înlăturând, la 30 noiembrie 1734, doar *căsuța nebunilor*, „care și așa este folosită foarte rar, iar în caz de necesitate se poate amenaja din nou”⁵⁷.

Așezarea acestei statui în Piața centrală a unui oraș majoritar luteran a deranjat opinia publică, cronicarii vremii consemnând faptul că populația nu îi acorda deloc cinstirea cuvenită⁵⁸. Poate tocmai de aceea au fost organizate de garnizoana militară numeroase procesiuni catolice, pe care credincioșii evanghelici erau obligați să le respecte prin păstrarea tăcerii. Mai mult, generalul comandant Wallis a ordonat ca atunci când era dusă Sfânta Împărtășanie celor bolnavi, sașii luterani să-și aplece capul sau să se retragă în casele lor⁵⁹.

În același timp, preoții catolici rosteau predici în piețele publice prin care îi îndemneau pe sibieni să treacă la catolicism. În Piața Mică a fost înălțat un amvon, din care paterul Sandschuster adresa injurii la adresa protestanților, numind „bisericele acestora capele ale diavolului și case ale prostituatelor, pe pastori drept predicatori proști” și considerându-i pe protestanți ca „pierduți și blestemați pentru veșnicie, urmându-i pe predicatorii lor în iad”⁶⁰.

⁵³ Heinrich Herbert, *op. cit.*, p. 66-102.

⁵⁴ W. Schmidt, *op. cit.*, p. 249.

⁵⁵ J. Fabritius-Dancu, *op. cit.*, cap. 22; E. Sigerus, *Vom alten Hermannstadt*, III, p. 32, și I, p. 10.

⁵⁶ Heinrich Herbert, *op. cit.*, p. 102.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 109. Cu doar zece ani în urmă, Magistratul decisese închiderea în *căsuța nebunilor* a tuturor celor care umblau fără rost pe străzi seara după ora 22 vara și 21 iarna (E. Sigerus, *op. cit.*, II, p. 126). Execuțiile au continuat în Piața Mare până în anul 1771, iar 12 ani mai târziu a fost înlăturat și *stâlpul infamiei* (*ibidem*, I, p. 16).

⁵⁸ *Ibidem*, III, p. 31.

⁵⁹ Fr. Teutsch, *op. cit.*, II, p. 63-64.

⁶⁰ W. Schmidt, *op. cit.*, p. 249.

Este explicabil faptul că în acești ani de ofensivă a catolicismului, exista în oraș o stare de încordare, autoritățile militare nefiind deloc preocupate să liniștească spiritele. Mai mult, foloseau orice incident pentru a spori această dușmănie. Astfel, în anul 1727, în timpul unei procesiuni catolice cu ocazia Înălțării la Cer a Domnului, o servitoare a predicatorului orășenesc Schun (viitor superintendent al Bisericii Evanghelice) a aruncat din neatenție apa murdară de vase pe stradă, murdărind rochia scumpă (valora 70 florini) a unei soții de locotenent austriac. Autoritățile militare, considerând fapta drept un atentat la libertatea religioasă și o ofensă adusă religiei catolice, au poruncit arestarea predicatorului (care însă lipsea de acasă) și a servitoarei. Aceasta din urmă a fost biciuită de soldați în Piața Mare⁶¹. Este explicabil faptul că abia a putut fi oprită o revoltă a populației cu ocazia cedării vechii mănăstiri dominicane.

Însă șicanele la adresa protestanților au continuat. Un rescript imperial din anul 1751 impunea cinstirea generală și obligatorie a tuturor sărbătorilor catolice. Ca urmare, la Sibiu au fost trimise patrulă din casă în casă, pentru a se verifica dacă meșteșugarii evanghelici respectau noua lege⁶². Odată cu trecerea anilor, respectarea acestei măsuri a lăsat tot mai mult de dorit, astfel că în anul 1764 controalele polițienești au fost reluate. Zeci de meșteșugari și negustori sași au fost atunci arestați și închiși. În cele din urmă, legea a fost totuși modificată și „îmbunătățită”, obligându-i pe acatolici să oprească orice lucru doar până după încheierea serviciilor divine din bisericile catolice (deci până în jurul orei 11 dimineața)⁶³.

Toate aceste măsuri nu și-au atins scopul urmărit de iezuiți și de autoritățile militare habsburgice. Populația săsească s-a strâns și mai mult în jurul Bisericii Evanghelice. Autoritățile și-au dat seama că vigoarea protestantismului săsesc se datora în principal susținerii sale din partea organelor administrative de pe Pământul crăiesc, precum și sprijinului cultural sosit din afara granițelor Imperiului Habsburgilor. Prin urmare, Curtea de la Viena a socotit necesar să restrângă dreptul de autonomie al națiunii săsești. În anul 1732, un rescript imperial a cerut ca în oficiile publice ale Pământului crăiesc să fie admiși și un număr proporțional de catolici. La începutul anului 1734, superiorul ordinului iezuit din Sibiu a cerut Magistratului ca în Centumvirat să fie aleși și patru catolici. Din cele patru persoane propuse, doar negustorul catolic Öttinger a reușit să fie admis în Consiliul lărgit al orașului de pe Cibin, celelalte trei fiind respinse, pe motivul neapartenenței lor la nici una

⁶¹ *Ibidem*, p. 248.

⁶² Fr. Teutsch, *op. cit.*, II, p. 108-109.

⁶³ E. Sigerus, *op. cit.*, III, p. 31.

din breslele din localitate⁶⁴. Zece ani mai târziu, contrar legilor în vigoare, Curtea l-a depus pe comitele de atunci (care era de confesiune evanghelică), numind un sas convertit la catolicism, anume pe Stefan Waldhütter von Adlershausen (rămas în funcție până la moartea sa, în anul 1761). Iar în anul 1751 a decis ca obligatorie alegerea în organele administrative orășenești (Magistrate și Centumvirate), precum și în bresle a unui număr egal de catolici, ceea ce a dus la pătrunderea în aceste organisme a unor persoane fără pregătirea politică necesară.

Însă și mai greu i-a lovit pe sași un alt rescript, din anul 1764, care interzicea frecventarea universităților protestante din Apusul Europei⁶⁵. În deceniul următor s-a oprit chiar și importul cărților neverificate de cenzură, lista lucrărilor interzise fiind în teritoriile habsburgice mult mai lungă decât la Roma⁶⁶. Aceste măsuri contrareformatoare au încetat abia în epoca iozefinistă, după emiterea Patentei de toleranță din 1781.

DIE ETAPPEN DER GEGENREFORMATION IN SIEBENBÜRGEN
BIS MITTE DES 18. JAHRHUNDERTS
Zusammenfassung

Die Studie analysiert die Etappen der Gegenreformation in Siebenbürgen, seit der Ankommen der Habsburgischen Truppen bis Mitte des 18. Jahrhunderts. Erstens wird die benachteiligte Situation des siebenbürgischen Katholizismus zur Zeit der osmanischen Herrschaft dargestellt. Zweitens werden die eigentlichen Etappen der Gegenreformation in Siebenbürgen aufgezählt. Der Verfasser behauptet dass es zwei verschiedene Etappen gegeben hat. In der ersten, im letzten Jahrzehnt des 17. Jahrhunderts, hat der Wiener Hof versucht die benachteiligte Situation des siebenbürgischen Katholizismus abzuschaffen. Da der Katholizismus eine anerkannte Religion war, hatte es nicht das Recht von einen Bischof geleitet zu werden, und die katholischen Priestern konnten in einigen Städte nicht Eingang finden. Die zweite Etappe entfaltete sich nach dem Frieden von Sathmar im Jahre 1711. Dem Hof ist es gelungen einen katholischen Bischof in Siebenbürgen zu durchsetzen. Aber die Abschaffung der für das Katholizismus diskriminierenden Gesetzgebung konnte nicht früher als 1744 erreicht werden. All diese Zeit aber ist es der habsburgischen Armee gelungen die protestantischen Stände, insbesondere die Führer der siebenbürgen Sachsen aus Hermannstadt, zu zwingen die Kulthäuser an den katholiken abzugeben, was in dem vierten Teil dieser Studie detailliert vorgetragen wird.

⁶⁴ Heinrich Herbert, *op. cit.*, p. 60.

⁶⁵ Fr. Teutsch, *op. cit.*, II, p. 103-106 și 110.

⁶⁶ *Ibidem*, p. 181.